

İŞÇİ SINIFI KİMLERDEN OLUŞUR?

13 Şubat 2022

Yıldırım Koç

İşçi sınıfının eylemliliğinin arttığı ve artma eğiliminin sürdüğü koşullarda toplumsal sınıfların tanımını hatırlamakta yarar var. Kim işçidir? Kim küçük burjuvadır? Bu tanımlarda kullanılacak nesnel kriterler nedir? Kişilerin davranışları ile sınıf kimlikleri her zaman örtüşür mü?

Bunlara ve benzeri sorulara yanıt verebilmek için bazı temel tespitleri hatırlamakta yarar var.

Frederick Engels'in, Komünist Manifesto'nun 1888 İngilizce baskısına düştüğü not, sınıfların tanımlanması açısından yararlıdır. Engels şöyle diyor: "Burjuvazi ile kastedilen, toplumsal üretim araçlarının sahibi ve ücretli emek istihdam eden modern kapitalistler sınıfıdır. Proletarya ile (kastedilen, YK) ise, kendi üretim araçları olmayan ve yaşayabilmek için işgüçlerini satmak zorunda bırakılan çağdaş ücretliler sınıfıdır." (Marx-Engels, "Manifesto of the Communist Party," *Selected Works* Vol.1, Moscow, 1973, s.108)

Bazı kişiler, mesleklere özel önem vererek, sınıfların belirlenmesinde temel olan işgücünü satma ölçütünün önemini gözden kaçırmaktadır. Meslek ayrı, ait olunan toplumsal sınıf ayrıdır. Özellikle avukat, mühendis, hekim gibi mesleklerde olanlar, toplumsal konumları sorulduğunda, hayatlarını kazanma biçimini değil de mesleklerini belirtme eğilimindedir.

Bir mühendis bir başkasına ait bir işyerinde ücret karşılığında çalışıyorsa, işçi sınıfındandır.

Bir mühendis, kendisine ait büroda çalışıyorsa, küçük burjuvadır.

Bir mühendis, başkalarının da ücret karşılığında çalıştırıldığı bir şirketin sahibiyse, sermayedar sınıftandır.

Hangi toplumsal sınıftan olursa olsun tüm mühendislerin ortak örgütü, ilgili mühendis odasıdır.

Bu nesnel durum, ancak belirli koşullar zorunlu kıldığında sınıf kimliğini öne çıkarır.

Marx ve Engels, bazı itibarlı mesleklerin kapitalist düzende nasıl işçileştiğini 1848 yılı başında yayımlanan Komünist Manifesto'da şöyle anlatıyordu: "Burjuvazi şimdiye kadar itibar gören ve saygılı bir huşuyla bakılan her mesleğin halesini çekip aldı. Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim adamını ücretini ödediği kendi ücretli emekçisi durumuna getirdi." (Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.1, Moscow, 1973, s.111)

174 yıl önceki bu tespit, Türkiye'de özellikle günümüzde yaşanmaktadır.

Aynı durum, işgücünü satarak geçim sağlayan kişilerin bağlı oldukları hukuki statü açısından da geçerlidir. Kişi, iş sözleşmesine dayalı işçi olarak da, statü hukukuna tabi memur olarak da çalıştırılabilir. Bizim çalışma mevzuatımızda geçmişte "müstahdem" diye bir statü vardı. Birkaç yıl öncesine kadar "geçici personel" (4/C) statüsü uygulanıyordu. Günümüzde sözleşmeli personel var. Taşeron işçisi, ücretli öğretmen, kiralık işçi, vb. gibi farklı düzenlemeler de söz konusu. Ancak bunların tümünün ortak özelliği, geçimlerini işgüçlerini satarak kazanmaları, işçi sınıfının farklı kesim veya tabakalarını oluşturmalarıdır. Hepsi aynı teknenin hamurudur.

"Memur" kavramı konusunda iki yaygın yanlış günümüzde hâlâ aşılabilmiş değil.

Türkiye'de yalnızca kamu kesiminde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında çalışan kamu görevlileri "memur"dur. Halbuki, özel sektör işyerlerindeki birçok büro personeli ve teknik personel de kendilerini "memur" olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle, bir kişiye geçimini nasıl sağladığını sorduğunuzda, eğer "memurum" diyorsa, sorunuzu yineleyin. Büyük olasılıkla özel sektörde beyaz yakalı işçidir.

İkinci yaygın yanlış, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında çalışan kamu görevlisi "memur"ları ayrı bir toplumsal sınıf sanmaktır. Geçmişte yanlış "işçi sınıfı" tanımı çok yaygındı ve "işçilik" beden çalışmasıyla ve mavi yakalı işçilikle özdeşleştirilirdi. "Memur"lara da "küçük burjuva" denirdi. Bu yanlış kavrayış hâlâ yaygındır.

Halbuki yaşamını bir başkasına ait işyerinde ücret veya aylık karşılığında çalışarak kazananların hepsi, işçi sınıfına mensuptur.

Küçük burjuva, burjuvanın “küçüğü” değildir. Küçük burjuva, üretim araçlarına sahip olan ve ancak kendisi de üretimde çalışan ve birkaç işçi çalıştırırsa bile basit yeniden üretimden genişletilmiş yeniden üretime geçememiş, doğrudan üretimden kopmamış ve kazancı sayesinde sermaye birikimi yapamayan kişilerdir. Kırsal bölgelerdeki küçük üreticiler de, kentlerdeki esnaf-sanatkâr da küçük burjuvadır.

100 yıl önce bile, bağlı bulunulan hukuki statü, çalışmanın biçimi (mavi yakalı, beyaz yakalı) veya işverenin niteliğinin farklılığı gibi durumların yarattığı karmaşaya açıklık getirmeye çalışanlar oldu.

Türkiye Komünist Fırkası'nın kurucularından ve 28/29 Ocak 1921 günü katledilen Ethem Nejat, 1919/1920 yıllarında yayınlanan "Darümualliminli Gençlere" yazısında, öğretmenlerin sınıf özelliğini şöyle ön plana çıkarıyordu:

"Darümuallimin'li genç! Sen kendin çok iyi biliyorsun ki sen proleter evlâdısın.

"Baban nasıl kolunun kuvvetiyle çalışıyor ise, sen de günde on onbeş saat kafanı yorarak, beynini çatlatarak çalışacaksın. Bugün daha pek genç ve mektep talebesi isen, yarın bugünkü tarzı hükümetin muhakir gördüğü bir iptidai mektebin mürebbisi olacaksın. Ve muallimlerin çektiği azabı, açlığı çekmeye ve mektebin ve talebelerle devletluların mektebi yanında hakir kalmaya mahkûm olacaksın.

"O halde ey genç! Ey yarının mürebbisi! Şimdiden menfaatini bil! Sen gündelikle çalışan işçiden başka bir şey değilsin! Koluyla çalışan, uzvi faaliyetini bir lokma yiyeceğe hasreden, bu haksız ve hain cemiyet içinde ilimden, fenden hisse ve kısmet alamayan biçare işçi gençler ile bir sırada, bir halde, bir endişede olduğunu idrak et. Onlarla elele ver, 'yevm-i cedit, rızkı cedit' (yeni gün, yeni azık, Y.K.) yaşayan sınıfın gençleri, çocuklarıyla birlikte çalış, yarının inkılâp hazırlıkların yap!" (TÜSTAV, Mustafa Suphi ve Yoldaşları, İstanbul, 2004, s.115-117)

Ethem Nejat, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin yayın organı olan ve İstanbul'da yayımlanan *Kurtuluş Dergisi*'nin 20 Eylül 1919 tarihli 1. sayısında "Proletarya Kimlerdir?" yazısında şunları belirtiyordu:

"Münevver proletarya: Muallim, muallime, mürebbiye, muid, mubassır, müderis, muharrar, mütetebbi, şair, âlim, kimyager, mühendis, tabip, güzel sanatlar erbabı, ressam, senktraş, müsikişinas, mızıkacı, hattat, memur, hükümet mensupları; bizde küçük zabıtlar, mütekait, mali müesseseler ve şirket ve ticarethane yazıcı ve muhasibi, seyyar memur, daktilograf." "yevmün cedit, rızkun cedit yaşamaya mecbur olan" (Kurtuluş, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1975, s.81)

Şefik Hüsnü, *Kurtuluş Dergisi*'nin 20 Ekim 1919 tarihli 2. sayısında "Yarınki Proletarya" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

"Siz proletarya deyimini en dar anlamında alıyorsunuz, ve bunu yalnız maddi kuvvetlerini kullanmak suretile işliyen ve geçimini sağlıyan amele kısmına ayırıyorsunuz. Oysaki proletarya deyimini, ilmi ve umumi anlamında, miras yoluyla gelmiş veya kazanılmış bir sermaye ve iradı olmıyan, fikri veya maddi herhangi bir emek harcayarak yaşamasını sağlıyan ve bir sebep dolayısıyla çalışmadığı zaman geçime yarayacak şeyden yoksun kalan insan sınıfının tümünü kapsar. Ve bizde bu sınıf halkı: Memurlar, hekimler, mühendisler, yazarlar ilh... nüfus tutarının pek büyük bir çoğunluğunu meydana getirir. Bu, herkesçe teslim edilen bir gerçek." (Kurtuluş, Anadolu Yay., İstanbul, 1975, s.111)

Sadrettin Celal'in (Antel) 1922 yılında Aydınlik Külliyyatı'nda yayımlanan *Sendika Meseleleri* kitapçığında da şu değerlendirme vardı: *"Bazı işçiler hakikaten işleyici, proletarya vaziyetinde oldukları halde (mesela muallimler, küçük memurlar, küçük mühendisler, hastabakıcıları, eczacıların mühim bir kısmı) bir takım ananevi hurafelerin taht-ı tesirinde kendilerini burjuva sınıfından saymaktadırlar. Biz bunun için gam yemeyiz. Onlar bizzat kendi tecrübeleriyle hakikati anlayacaklar ve er geç kendi hakiki sınıflarını bulup ilhak edeceklerdir." (Aktaran, Zafer Toprak, Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016, s.278)*

Yusuf Akçura da 100 yıl önce yazdığı yazılarda memurların toplumsal sınıfı konusunda benzer değerlendirmeler yapıyordu:

"Efendiler, izah ettiğimiz üzere sanattan, esnafıktan, ticaretten, yerden yurttan mahrum kalan ahalimiz ne oluyor? Ne olacak, gündelikçi... Yani aldığı gündelikle, aylıkla geçinen memur, asker, işçi, amele, hademe, hamal, ırgat... Kısacası yeni gün, yeni rızık diye günü gününe kazanıp yaşayan, yeni tabirle proleter." (30 Haziran 1921 günlü Sebilürreşat Mecmuası)

"İttihat ve Terakki işte bu proleter askeri ve mülki memurları teşkilatlandırarak, yani iktisadi vaziyetlerinden memnun olmayan memurların temsilcisi sıfatıyla işe başladı ve mevcut hükümete muhalif bir fırka halinde ortaya çıktı." (9 Haziran 1920)

“Memleketin genel iktisadi buhranını bir tarafa bırakıp yalnız İstanbul’unkine bakışımızı odaklarsak her şeyden evvel gözümüze çarpacak memurlar sınıfının halidir. Devlet memurları, daha açık bir tabirle devlet amelesi çok sıkıntılı bir vaziyete düşmüşlerdir: Bir kısmı açıkta kalmış, bir kısmı emekliye sevk edilmiş, bir kısmı azledilmiş, bir kısmı faal değil. Faal olanlardan bazılarının maaşı geçimlerine yetmiyor.” (Haziran 1923) (Yusuf Akçura, *Türk Devriminin Programı*, Kaynak Yayınları, İst., 2017, s.51, 105 ve 159)

Kişinin ait olduğu toplumsal sınıf ayrıdır, kişinin bu toplumsal sınıfının bilincinde olması ve bu sınıf kimliğiyle hareket etmesi ayrıdır. İnsanların sınıf kimliği veya aidiyetinin yanı sıra, etnik köken, inanç, siyasal görüş, meslek, yöre, tarikat, aşiret, vb. aidiyetleri veya kimlikleri de vardır. Hangi kimliğin hangi koşullarda ön plana geçeceğini ise hayatta karşılaşılan sorunlar belirler. Nesnel olarak işçi sınıfının parçasını oluşturan birçok insan, kendisini başka kimliğiyle tanımlayabilir.

Atatürk’ü ve Kemalist Devrim’i incelerken, bu sürece önderlik eden kadroların “burjuva” ve hatta “küçük burjuva” olduğunu ileri sürmek, yukarıdaki tanımlarla temelden çelişmektedir. Frunze, 25 Aralık 1921 günü, Mustafa Kemal Paşa’ya şöyle demektedir: “Hâkimiyetten söz ederken, sizi -Paşa’yı- göz önüne alıyorum ve sizin hiçbir mal ve mülkünüzün olmadığını ve kendi hizmetiniz ve emeğinizle geçindiğinizi biliyorum.”

Dün’ü doğru anlamak ve **bugün’e** ilişkin öngörülerde bulunmak ve politika oluşturmak için, işçi sınıfını bilimsel olarak tanımlamak, kişinin hangi kimliğinin günümüz koşullarında hakim duruma geçeceğini bilimsel olarak analiz etmek gereklidir. Örneğin, günümüzün hekim ve öğretmen eylemleri, küçük burjuvazinin değil, işgücünden başka satacak bir şeyi olmayan işçilerin mücadeleleridir.